

1 Prawdopodobieństwo całkowite i warunkowe

Prawdopodobieństwo całkowite. Niech będzie dana przestrzeń probabilistyczna (Ω, Σ, P) oraz zdarzenia $A_1, A_2, A_n \in \Sigma$ spełniająca warunki: $P(A_i) > 0$ dla każdego $i = 1, \dots, n$; $A_i \cap A_j \neq \emptyset$ dla wszystkich $i \neq j$; $A_1 \cup \dots \cup A_n = \Omega$

Prawdopodobieństwo warunkowe: $P(B|A) = \frac{P(B \cap A)}{P(A)}$. Wtedy dla każdego zdarzenia $B \in \Sigma$ zachodzi następująca równość: $P(B) = \sum_{i=1}^n P(B|A_i)P(A_i)$

Wzór Bayesa: $P(A_k|B) = \frac{P(B|A_k)P(A_k)}{\sum_{i=1}^n P(B|A_i)P(A_i)}$. Niezależność zdarzeń: $P(A \cap B) = P(A) \cdot P(B)$, $P(A_{k_1} \cap \dots \cap A_{k_r}) = P(A_{k_1}) \cdot \dots \cdot P(A_{k_r})$

2 Wartość oczekiwana i wariancja

Wartość oczekiwana dla rozkładu dyskretnego: $m = E(X) = \sum_{i=1}^n x_i p_i$, ciągłego: $m = E(X) = \int_{-\infty}^{\infty} x f(x) dx$

Wariancja: $\sigma^2 = D^2(X) = E((X - m)^2)$, odchylenie standardowe: $\sigma = \sqrt{\sigma^2} = \sqrt{D^2(X)}$

Wariancja dla rozkładu dyskretnego: $D^2(X) = \sum_{i=1}^n (x_i - m)^2 p_i$, dla rozkładu ciągłego: $D^2(X) = \int_{-\infty}^{\infty} (x - m)^2 f(x) dx$

Zmienne niezależne gdy dla dowolnych zdarzeń $B_1, \dots, B_k \in \Sigma$: $P(X_1 \in B_1, \dots, X_k \in B_k) = P(X_1 \in B_1) \cdot \dots \cdot P(X_k \in B_k)$.

Wartości własności i wariancji:

jeżeli $X = \text{const} = c$, to $E(X) = c$; $E(aX) = aE(X) \forall a \in \mathbb{R}$; $E(X + Y) = E(X) + E(Y)$; $D^2(X) = E(X^2) - E(X)^2$; $D^2(aX) = a^2 D^2(X) \forall a \in \mathbb{R}$; $X = \text{const} = c$ to $D^2(X) = 0$; jeżeli X i Y są niezależnymi zmiennymi losowymi, to $D^2(X + Y) = D^2(X) + D^2(Y)$

3 Rozkłady

Rozkład Bernoulliego: $\binom{n}{k} p^k (1-p)^{n-k}$, $m = np$, $\sigma^2 = np(1-p)$

Jeżeli $X \sim B(n, p)$ i $Y \sim B(m, p)$ są dwiema niezależnymi zmiennymi losowymi o rozkładzie dwumianowym, wtedy ich suma $X + Y$ jest zmienną losową o rozkładzie dwumianowym $B(n + m, p)$

Rozkład Poissona (duża liczba prób bernoulliego $m \geq 100 \wedge$ z małym prawdopodobieństwem $p \leq \frac{1}{10}$): $f(x) = \frac{e^{-\lambda} \lambda^x}{x!}$, $\lambda = np$, $m = \lambda$, $\sigma = \lambda$

Dla dwóch zmiennych losowych o rozkładzie Poissona z parametrami λ i μ suma tych zmiennych losowych ma rozkład Poissona o parametrze $\lambda + \mu$

Rozkład jednostajny: $f(x) = \frac{1}{b-a}$ gdy $x \in [a, b]$, 0 gdy $x \notin [a, b]$, $F(x) = 0$ gdy $x < a$, $\frac{x-a}{b-a}$ gdy $x \in [a, b]$ 1 gdy $x > b$, $m = \frac{a+b}{2}$, $\sigma = \frac{(b-a)^2}{12}$

Rozkład wykładniczy (ciągły odpowiednik rozkładu geometrycznego - czas oczekiwania na pierwszy sukces w nieskończonym ciągu niezależnych prób Bernoulliego): $f(x) = \lambda e^{-\lambda x}$, $x \geq 0$, $F(x) = 1 - e^{-\lambda x}$, $m = \frac{1}{\lambda}$, $\sigma = \frac{1}{\lambda^2}$ Rozkład geometryczny: $p(1-p)^{k-1}$, $m = \frac{1}{p}$, $\sigma = \frac{1-p}{p^2}$

Rozkład normalny: $\frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{x-m^2}{2\sigma^2}}$ Własności $\Phi(x)$: $\Phi(x) = 1 - \Phi(-x)$, $\Phi^{-1}(\alpha) = -\Phi^{-1}(1 - \alpha)$, $\Phi(0) = \frac{1}{2}$

Dla X będącego zmienną losową o rozkładzie normalnym $N(m, \sigma)$ i $Y = aX + b$, gdzie $a \neq 0$ Y ma rozkład normalny $N(am + b, |a|\sigma)$

Dystrybuenta zmiennej losowej: $F(x) = F_X(x) = P_X((-\infty, x]) = P(X \in (-\infty, x])$. Pochodna dystrybuenty to funkcja rozkładu: $F'(x) = f(x)$

Dystrybuenta jest niemalejąca, $\lim_{x \rightarrow -\infty} F(x) = 0$, $\lim_{x \rightarrow \infty} F(x) = 1$. Dla rozkładu dyskretnego: $F(x) = \sum_{i: x_i \leq x} p_i$

4 Centralne twierdzenie graniczne

Dla $S_n = X_1 + \dots + X_n$, gdzie X_i to niezależne zmienne losowe z tym samym rozkładem, nadzieją m i wariancją σ^2 , $\sigma > 0$:

$Z_n = \frac{S_n - E(S_n)}{\sqrt{D^2(S_n)}} = \frac{S_n - nm}{\sigma\sqrt{n}}$ - Z_n to standaryzacja sumy S_n , $E(Z_n) = 0$, $D^2(Z_n) = 1$ tw. Lindeberga-Levy'ego: $\forall x \in \mathbb{R} \lim_{n \rightarrow \infty} P(Z_n \leq x) = \Phi(x)$

Centralne twierdzenie graniczne dla sum: $\forall x \in \mathbb{R} \lim_{n \rightarrow \infty} (F_{S_n}(x) - \Phi_{nm, \sigma\sqrt{n}}(x)) = 0$. Dla średnich: $\forall x \in \mathbb{R} \lim_{n \rightarrow \infty} (F_{\frac{S_n}{n}}(x) - \Phi_{m, \frac{\sigma}{\sqrt{n}}}(x)) = 0$

tw. de Moivre'a-Laplace'a (gdy X_i to ciąg niezależnych prób Bernoulliego z tym samym p): $\forall x \in \mathbb{R} P\left(\frac{S_n - np}{\sqrt{npq}} \leq x\right) \rightarrow \Phi(x)$

5 Estymacja punktowa

Niech $X_1, \dots, X_n$ będzie próbką prostą z zmiennej losowej X . Estymatorem parametru θ rozkładu $P_\theta \in \mathbb{P}$ "odpowiednio bliskiego" rozkładowi P_X nazywamy zmienną losową $\hat{\theta} \circ (X_1, \dots, X_n) = T(X_1, \dots, X_n)$ gdzie T jest odpowiednio dobraną funkcją, która "rozsądnie" przybliża (estymuje) wartość θ . Przykładami estymatorów są: średnia arytmetyczna z próbki - $\bar{X} = \frac{X_1 + \dots + X_n}{n}$ - estymator wartości oczekiwanej $E(X)$.

Mediana z próbki - $meX_{(\lceil n/2 \rceil)}$ - estymator mediany. Wariancja z próbki - $S^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (X_i - m)^2$ (jeżeli $E(X) = m$ jest znane),

lub $S^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2$ (jeżeli $E(X) = m$ nie jest znane) - estymator wariancji $D^2(X)$

Estymator nieobciążony - $E(\hat{\theta}) = \theta$. Estymator zgodny - $P(\omega \in \Omega : \lim_{n \rightarrow \infty} \hat{\theta}_n(\omega) = \theta) = 1$ Metoda MLE: dla zmiennych losowych $X_1, \dots, X_n$, $L(\theta) = \prod_{i=1}^n P(X_i = x_i)$ - dla zmiennych dyskretnych, $L(\theta) = \prod_{i=1}^n f(x_i)$ - dla zmiennych ciągłych, Żeby wyznaczyć MLE (θ) należy wyznaczyć maximum funkcji wiarygodności $L(\theta)$

6 Przedziały ufności Estymacja Przedziałowa

Dla wartości oczekiwanej w rozkładzie normalnym ze znanym odchyleniem standardowym (na poziomie ufności $1 - \alpha$):

$(\bar{X} - \frac{\sigma}{\sqrt{n}} \Phi^{-1}(1 - \frac{\alpha}{2}), \bar{X} + \frac{\sigma}{\sqrt{n}} \Phi^{-1}(1 - \frac{\alpha}{2}))$, $(-\infty, \bar{X} + \frac{\sigma}{\sqrt{n}} \Phi^{-1}(1 - \alpha))$, $(\bar{X} - \frac{\sigma}{\sqrt{n}} \Phi^{-1}(1 - \alpha), \infty)$

Dla wartości oczekiwanej w rozkładzie normalnym z nieznanym odchyleniem standardowym:

$(\bar{X} - \frac{S}{\sqrt{n-1}} F_{n-1}^{-1}(1 - \frac{\alpha}{2}), \bar{X} + \frac{S}{\sqrt{n-1}} F_{n-1}^{-1}(1 - \frac{\alpha}{2}))$, $(-\infty, \bar{X} + \frac{S}{\sqrt{n-1}} F_{n-1}^{-1}(1 - \alpha))$, $(\bar{X} - \frac{S}{\sqrt{n-1}} F_{n-1}^{-1}(1 - \alpha), \infty)$,

Dla frakcji. Próbka prosta $X_1, \dots, X_n$ pochodzi z rozkładu dwupunktowego $B(1, p)$. W przypadku. Dla próbki dużej ($n > 30$):

$(\hat{p} - \frac{\sqrt{\hat{p}(1-\hat{p})}}{\sqrt{n}} \Phi^{-1}(1 - \frac{\alpha}{2}), \hat{p} + \frac{\sqrt{\hat{p}(1-\hat{p})}}{\sqrt{n}} \Phi^{-1}(1 - \frac{\alpha}{2}))$, $(0, \hat{p} + \frac{\sqrt{\hat{p}(1-\hat{p})}}{\sqrt{n}} \Phi^{-1}(1 - \alpha))$, $(\hat{p} - \frac{\sqrt{\hat{p}(1-\hat{p})}}{\sqrt{n}} \Phi^{-1}(1 - \alpha), 1)$ gdzie $\hat{p} = \bar{X}_n = \frac{\#\{i: X_i = 1\}}{n}$

Dla wariancji w rozkładzie normalnym z nieznaną wartością oczekiwaną: $(\frac{nS^2}{\chi_{n-1}^2(1-\frac{\alpha}{2})}, \frac{nS^2}{\chi_{n-1}^2(\frac{\alpha}{2})})$, $(0, \frac{nS^2}{F_{n-1}^{-1}(\alpha)})$, $(\frac{nS^2}{F_{n-1}^{-1}(1-\alpha)}, \infty)$

Przedziały ufności dla wartości oczekiwanej - uwagi. Jeżeli rodzina rozkładów nie jest znana oraz próbka jest duża ($n \geq 30$), to konstruując przedziały ufności dla wartości oczekiwanej możemy rozważyć zmienną losową $Z = \frac{\bar{X} - m}{S} \sqrt{n} \approx N(0, 1)$

Jeżeli natomiast próbka jest mała ($n < 30$) oraz pochodzi z rozkładu $B(1, p)$ to konstruując przedział ufności dla p możemy rozważyć zmienną losową $K = \#\{i: X_i = 1\} \sim B(n, p)$

7 Testowanie hipotez statystycznych

Próbka $X_1, \dots, X_n$ z rozkładu $N(m, \sigma)$, stat. testowe dają zm. los. przy prawdziwości hipotez zerowych.

Testowanie hipotez $H_0: m = m_0$ o wart. oczekiwanej w rozkładzie norm.:

gdy σ znana $z = z(x_1, \dots, x_n) = \frac{\bar{x} - m_0}{\sigma} \sqrt{n}$ dająca zm. los. $Z = z(X_1, \dots, X_n)$ o rozkładzie $N(0, 1)$,

gdy σ nieznana $t = t(x_1, \dots, x_n) = \frac{\bar{x} - m_0}{s} \sqrt{n-1}$ dająca zm. los. $T = t(X_1, \dots, X_n)$ o rozkładzie t-studenta o $n-1$ st. swobody.

Testowanie hipotez $H_0 : \sigma^2 = \sigma_0^2$ o wariancji w rozkładzie norm.:

$\chi = \chi(x_1, \dots, x_n) = \frac{n s^2}{\sigma_0^2}$ dająca zm. los. $\chi = \chi(X_1, \dots, X_n)$ o rozkładzie χ a o $n-1$ st. swobody.

Testowanie hipotez $H_0 : p = p_0$ o frakcji,

gdy $X_1, \dots, X_n$ z rozkładu $B(1, p)$: dla próbki $n \geq 30$ używamy stat. testowej $z = z(x_1, \dots, x_n) = \frac{\hat{p} - p_0}{\sqrt{\hat{p}(1-\hat{p})}}$ dająca zm. los. $Z = z(X_1, \dots, X_n)$ o rozkładzie $N(0, 1)$,

dla małej próbki stat. testowa $k = k(x_1, \dots, x_n) = \#\{i : x_i = 1\}$ dająca zm. los. $K = k(X_1, \dots, X_n)$ o rozkładzie $B(n, p_0)$.

Test t-Studenta: próbki z rozkl. $N(m_1, \sigma_1)$ i $N(m_2, \sigma_2)$, $H_0 : m_1 = m_2$,

dla znanych σ_1, σ_2 : $z = z(x_1, \dots, x_{n_1}, y_1, \dots, y_{n_2}) = \frac{\bar{x} - \bar{y}}{\sqrt{\frac{\sigma_1^2}{n_1} + \frac{\sigma_2^2}{n_2}}}$ dająca zm. los. Z o rozkl. $N(0, 1)$,

dla nieznanych σ_1, σ_2 : $t = t(x_1, \dots, x_{n_1}, y_1, \dots, y_{n_2}) = \frac{\bar{x} - \bar{y}}{\sqrt{\frac{n_1 s_1^2 + n_2 s_2^2}{n_1 + n_2 - 2} \cdot \frac{n_1 + n_2}{n_1 n_2}}}$ dająca zm. los. T o rozkładzie t-studenta o $n_1 + n_2 - 2$ st. swobody.

Test χ^2 zgodności: dla rozkładów dyskretnych: $H_0 : P_X = P$

$P(y_1) = \pi_1 > 0, \dots, P(y_k) = \pi_k > 0, \pi_1 + \dots + \pi_k = 1, n_i$ - liczba wystąpień y_i w ciągu $x_1, \dots, x_n$

$\chi = \chi(x_1, \dots, x_n) = \sum_{i=1}^k \frac{(n_i - n\pi_i)^2}{n\pi_i}$, zbiór krytyczny K to $[l, \infty)$, gdzie l to kwantyl rzędu $1 - \alpha$ rozkładu χ^2 o $k-1$ stopniach swobody.

Test niezależności rozkładów: dla zmiennych losowych: $X \sim P_X$ i $Y \sim P_Y$

$\chi = \chi((x_1, y_1), \dots, (x_n, y_n)) = \sum_{(s,t) \in S \times T} \frac{(n_{s,t} - \frac{n_s n_t}{n})^2}{\frac{n_s n_t}{n}}$, gdzie $S \times T$ jest nośnikiem próbki danych,

$n_{s,t} = \#\{i : (s, t) = (x_i, y_i)\}, n_s = \#\{i : s = x_i\}, n_t = \#\{i : t = y_i\}$ ($n = \sum_{(s,t)} n_{s,t}$) Można wtedy wykazać, że $\chi \approx \chi^2_{(\#S-1)(\#T-1)}$

8 Metoda bootstrap

Dla małej próbki (o wielkości n) i nieznanym rozkładzie losujemy z niej ze zwracaniem kolejno B próbek o wielkości n .

Estymator bootstrapowy parametru ze znanym estymatorem $g(x_1, \dots, x_n)$ to: $\hat{g} = \hat{g}(x_1, \dots, x_n) = \frac{1}{B} \sum_{i=1}^B g(x_1^i, \dots, x_n^i)$, gdzie $x_1^i, \dots, x_n^i$ to próbka wylosowana za i -tym razem.

Metoda percentylowa wyznaczania przedziałów ufności parametru θ : losujemy 1000 próbek bootstrapowych, dla każdej obliczamy estymator θ . Kwantyle odpowiednich rzędów z ciągu estymatorów dla próbek są końcami przedziału ufności.

9 Wektor losowy

Wektor losowy: funkcja $X : \Omega \rightarrow \mathbb{R}^n$ ($Y : \Omega \rightarrow \mathbb{R}^m$) na przestrzeni (Ω, Σ, P) , rozkład wektora losowego X : $P_X(B) = P(X^{-1}(B))$ dla $B \subset \mathbb{R}^n$. Dla $A_1 \subset \mathbb{R}^n, A_2 \subset \mathbb{R}^m$: $P_X(A_1) = P_{(X,Y)}(A_1 \times \mathbb{R}^m)$ i $P_Y(A_2) = P_{(X,Y)}(\mathbb{R}^n \times A_2)$ są rozkładami brzegowymi, a $P_{(X,Y)}$ to rozkład łączny.

Niezależność wektorów losowych o rozkładach ciągłych $f_{(X,Y)}(x, y) = f_X(x)f_Y(y)$

dla $x \in \mathbb{R}^n, y \in \mathbb{R}^m, P_X(x) > 0, P_Y(y) > 0, f_X(x) > 0, f_Y(y) > 0$

Rozkłady warunkowe wektora losowego (dyskretny): $P_{X|Y=y}(B) = P(X \in B | Y = y) = \frac{P(X \in B, Y=y)}{P(Y=y)}$ dla $B \subset \mathbb{R}^n$

Rozkłady warunkowe wektora losowego (ciągłego): $f_{Y|X=x}(y) = \frac{f_{(X,Y)}(x, y)}{f_X(x)}$ dla $y \in \mathbb{R}^m$

Warunkowa wartość oczekiwana: $E(X|Y=y)$

10 Regresja Liniowa

Model regresji liniowej: $Y_i = \alpha + \beta x_i + U_i$ dla $i = 1, \dots, n$,

Wyznaczenie estymatorów α i β MNK: wyznaczamy arg min $S(\alpha, \beta)$ dla $S(\alpha, \beta) = \sum_{i=1}^n (y_i - \alpha - \beta x_i)^2$,

otrzymujemy $\hat{\alpha} = \bar{y} - \hat{\beta} \bar{x}$ $\hat{\beta} = \frac{n \sum_{i=1}^n x_i y_i - (\sum_{i=1}^n x_i)(\sum_{i=1}^n y_i)}{n \sum_{i=1}^n x_i^2 - (\sum_{i=1}^n x_i)^2}$ $\hat{\alpha}$ i $\hat{\beta}$ są nieobciążone.

Wyznaczenie estymatorów metodą największej wiarygodności dla błędów normalnych:

Zał: $U_i \sim N(0, \sigma)$, czyli $Y \sim N(\alpha + \beta x_i, \sigma)$

$L(\alpha, \beta, \sigma^2) = f_1(y_1) \cdots f_n(y_n)$, gdzie $f_i(y) = \frac{1}{\sqrt{2\pi\sigma^2}} e^{-\frac{(y - \alpha - \beta x_i)^2}{(2\sigma^2)}}$ dostajemy te same estymatory jak w MNK oraz $\hat{\sigma}^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - \hat{\alpha} - \hat{\beta} x_i)^2$ a także $E(\hat{\sigma}^2) = \frac{n-2}{n} \sigma^2$

11 Analiza wariancji (ANOVA)

Rozkład F(-Snedecora):

Niech X i Y będą niezależnymi zmiennymi losowymi o rozkładach χ_p^2 i χ_q^2 .

Zatem $F = \frac{X/p}{Y/q}$ posiada rozkład F-Snedecora o (p, q) stopniach swobody, jeżeli T jest zmienną losową o rozkładzie t_q , to $T^2 \sim F_{1,q}$, $E(F) = \frac{q}{q-2}$

oraz $D^2(F) = \frac{2q^2(p+q-2)}{p(q-2)^2(q-4)}$ dla $q > 4$

Jednoczynnikowa analiza wariancji:

Mając k niezależnych próbek prostych: $X_{11}, \dots, X_{1n_1}, X_{21}, \dots, X_{2n_2}, \dots, X_{k1}, \dots, X_{kn_k}$ które pochodzą z $N(m_1, \sigma), \dots, N(m_k, \sigma)$ testujemy hipotezę:

$H_0 : m_1 = m_2 = \dots = m_k$ wobec $H_1 : \text{nie wszystkie wartości } m_i \text{ są sobie równe.}$ Do weryfikacji H_0 służy $f = \frac{MSTR}{MSE}$, $MSTR = \frac{1}{k-1} \sum_{i=1}^k n_i (\bar{x}_i - \bar{x})^2$,

$MSE = \frac{1}{n-k} \sum_{i=1}^k n_i s_i^2$

$n = \sum_{i=1}^k n_i$, $\bar{x}_i$ jest średnią arytmetyczną z i -tej próbki, s_i^2 jest wariancją z i -tej próbki, $\bar{x}$ jest średnią arytmetyczną ze wszystkich obserwacji, która daje $F = F(X_{11}, \dots, X_{kn_k})$ o rozkładzie F-Snedecora o $(k-1, n-k)$ stopniach swobody.